

7. Estymacja parametrów w modelu normalnym(14.04.2008)

Pojęcie losowej próby prostej

Definicja 1 *n -elementową losową próbą prostą nazywamy ciąg n niezależnych zmiennych losowych o jednakowych rozkładach prawdopodobieństwa.*

Uwaga. Niektórzy autorzy utożsamiają losową próbę prostą $X_1, X_2, \dots, X_n$ z jej realizacją $x_1, x_2, \dots, x_n$; x_1 jest realizacją X_1 itd.

Rozkład cen mieszkań

Można oczekiwać, że rozkład cen domów w dzielnicach które nie pretendują do miana „prestizowych” czy „luksusowych” będzie zbliżony do normalnego $N(\mu, \sigma)$; (cena mieszkania jest wtedy sumą niezależnych składników).

Rozważmy dane dotyczące cen mieszkań w dzielnicy A

(dzielnica A jest zdecydowanie mniej prestiżowa niż B) — można założyć, że rozkład cen mieszkań w A będzie zbliżony do normalnego.

Estymacja średniej μ

Zakładamy, że nasze dane $x_1, \dots, x_n$ są realizacją losowej próby prostej $X_1, \dots, X_n$;

sensownym oszacowaniem μ jest $\bar{X}$;

Dla konkretnej realizacji $x_1, \dots, x_n$ losowej próby losowej $X_1, \dots, X_n$ realizacja $\bar{X}$ jest równa $\bar{x}$

Własności zmiennej losowej $\bar{X}$

Zakładamy, że $X_1, \dots, X_n$ są próbą prostą

$$X_i \sim N(\mu, \sigma), i = 1, 2, \dots, n.$$

$\bar{X} = \frac{1}{n}(X_1, \dots, X_n)$ jest zmienną losową.

Funkcje próby prostej nazywane są *statystykami*.

Z własności wartości oczekiwanej, omawianych na jednym z poprzednich wykładów:

$$E(\bar{X}) = \mu,$$

a więc $\bar{X}$ jest nieobciążonym estymatorem μ .

Estymacja σ i σ^2

Wariancja z próby S^2 określona przez

$$\frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2$$

jest sensownym oszacowaniem σ^2 .

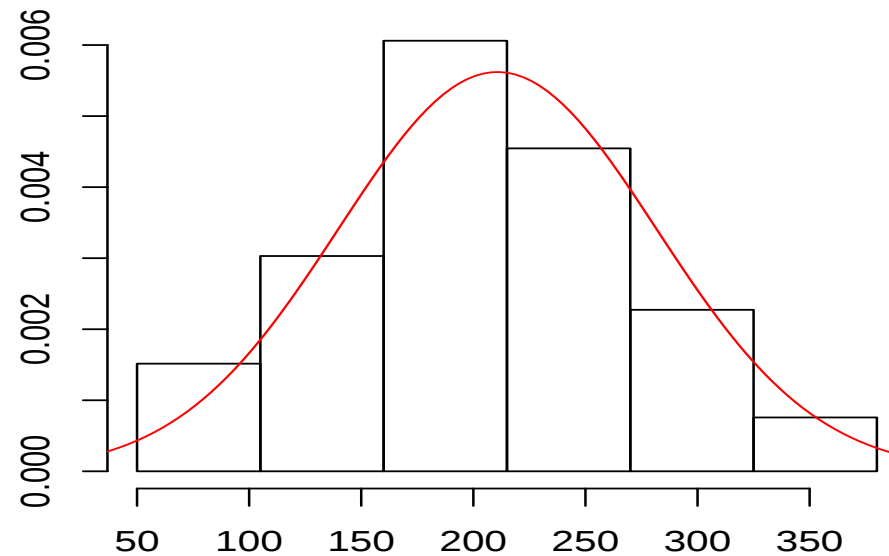
Uwaga: można pokazać, że:

$$E\bar{X} = \mu, \quad E(S^2) = \sigma^2$$

— średnia z próby $\bar{X}$ jest nieobciążonym (niestronniczym) estymatorem μ
wariancja z próby S^2 jest nieobciążonym estymatorem σ^2 (por. Koronacki, Mielniczuk, Rozdz. 2.4)

odchylenie standardowe z próby $S = \sqrt{\frac{1}{n-1} \sum (X_i - \bar{X})^2}$ jest sensownym estymatorem σ , ale nie ma (z reguły) własności nieobciążoności.

Dane dotyczące cen mieszkań w A- histogram+krzywa normalna

Rysunek 1: Histogram probabilistyczny+ wykres gęstości $N(\bar{x}, s)$.

Weryfikacja założenia o normalności rozkładu populacji

Dane są obserwacje $x_1, x_2, \dots, x_n$. Czy można założyć, że $x_1, x_2, \dots, x_n$ jest realizacją próby prostej z rozkładu normalnego $N(\mu, \sigma)$ dla pewnych μ i σ ?

Metody weryfikacji założenia o normalności:

- Sporządzenie histogramu i porównanie jego kształtu z krzywą dzwonową (wykresem funkcji ϕ .)
- Sporządzenie wykresu ramkowego i odpowiednia jego interpretacja
- Sporządzenie wykresu kwantylowego i odpowiednia jego interpretacja.
- Testy zgodności: Shapiro–Wilka i inne.

Trzy z powyższych metod wykorzystują pojęcie kwantyla.

Kwantyle rozkładu normalnego— przykład

Założmy, że Y , wzrost dorosłych mężczyzn w kraju A ma rozkład normalny $N(176, 8)$. Chcemy znaleźć liczbę d taką, że

$$P(Y < d) = 0,99.$$

Znajomość liczby d może być przydatna dla inżynierów sporządzających projekty budowlane itd.

Zadanie ogólniejsze: dla liczby $p \in (0, 1)$ kwantylem rzędu p rozkładu normalnego $N(\mu, \sigma)$ nazywamy liczbę q_p spełniającą równość:

$$P(X < q_p) = \int_{-\infty}^{q_p} \phi_{\mu, \sigma}(x) dx = p,$$

gdzie $X \sim N(\mu, \sigma)$. Dla innych rozkładów ciągłych— kwantyle definiujemy analogicznie.

Obliczanie kwantyli rozkładu normalnego

Korzystając z tablic rozkładu $N(0, 1)$: ponieważ

$$P(X < q_p) = P(Z < \frac{q_p - \mu}{\sigma}) = \Phi(\frac{q_p - \mu}{\sigma}),$$

gdzie $X \sim N(\mu, \sigma)$, $Z \sim N(0, 1)$, więc zadanie sprowadza się do znalezienia przybliżonej wartości c_0 rozwiązania równania $\Phi(c) = p$ oraz do wyznaczenia przybliżonej wartości q_p jako rozwiązania równania:

$$\frac{x - \mu}{\sigma} = c_0.$$

Korzystając z R-a: należy użyć polecenia **qnorm** z odpowiednimi parametrami; w Excelu: należy skorzystać z polecenia ROZKŁAD.NORMALNY.ODW.

Kwantyle rozkładu normalnego– przykład (c.d.)

Y , wzrost dorosłych mężczyzn w kraju A ma rozkład normalny $N(176, 8)$; Równanie $\Phi(c) = 0,99$ ma przybliżone rozwiązanie $c_0 = 2,33$ (bo $\Phi(2,32) \approx 0,9898$ i $\Phi(2,32) \approx 0,9901$); przybliżona wartość szukanego kwantyla jest rozwiązaniem równania:

$$\frac{x - 176}{8} = 2,33$$

stąd przybliżona wartość kwantyla rzędu 0,99 rozkładu $N(176, 8)$ wynosi $176 + 2,33 \times 8 = 194,64$.

Korzystając z R-a:

```
> qnorm(0.99, 176, 8)
[1] 194.6108
```

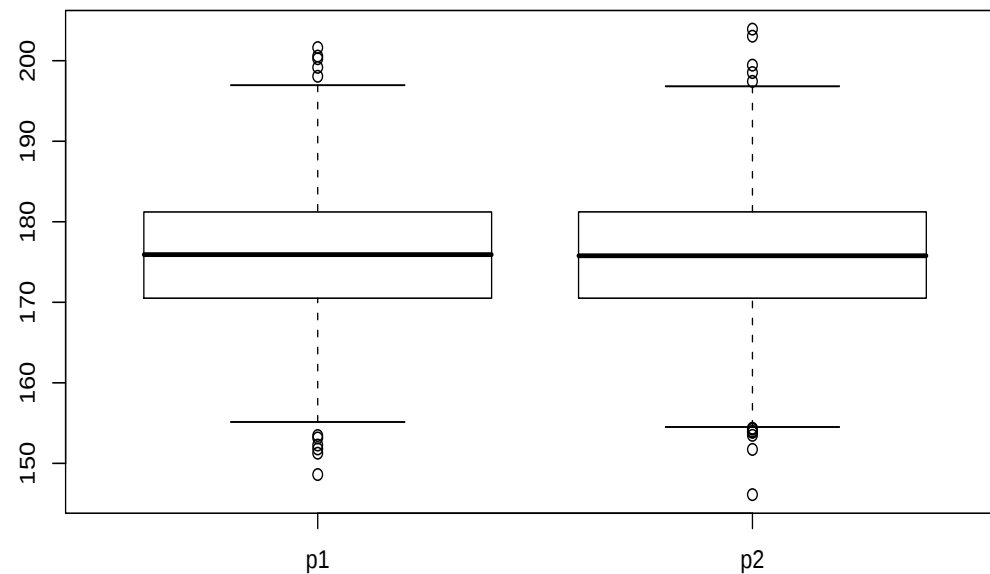
Wykres ramkowy i założenie normalności rozkładu

Można pokazać że poza przedziałem:

$$[q_{0,25} - 1,5 \times (q_{0,75} - q_{0,25}), q_{0,75} + 1,5 \times (q_{0,75} - q_{0,25})]$$

leży średnio 7 obserwacji na 1000, (jeśli zakładamy, że obserwacje te stanowią realizację próby prostej z rozkładu $N(\mu, \sigma)$ (por. książkę J. Koronackiego i J. Mielniczuka, par. 1.4.2). Zbyt duża liczba obserwacji odstających wskazuje na to, że założenie normalności rozkładu nie jest spełnione.

Jeśli obserwacje pochodzą z rozkładu normalnego, to odpowiadający im wykres ramkowy będzie w przybliżeniu symetryczny względem odcinka "wewnątrz ramki" (który odpowiada medianie).

Rysunek 2: Wykresy pudełkowe dla dwóch prób o liczności $n = 1000$, wygenerowanych przy pomocy generatora liczb pseudolosowych o rozkładzie $N(176, 8)$

Wykres kwantylowy

Uporządkowany ciąg obserwacji $x_1, \dots, x_n$ oznaczamy przez $x_{1:n}, \dots, x_{n:n}$. Niech

$$x'_{1:n} = \frac{x_{1:n} - m}{s}, \dots, x'_{n:n} = \frac{x_{n:n} - m}{s},$$

gdzie m oznacza średnią z próby, a s odchylenie standardowe z próby. Jeśli założymy, że $x_1, \dots, x_n$ pochodzą z rozkładu normalnego, to $x'_{1:n}, x'_{2:n}, \dots$ powinny być sensownymi przybliżeniami kwantyli $q_{1/n}, q_{2/n}, \dots$ (rzędu $\frac{1}{n}$, rzędu $\frac{2}{n}$ itd.) rozkładu $N(0, 1)$; stąd punkty $(x'_{1:n}, q_{1/n}), (x'_{2:n}, q_{2/n})$ powinny się układać wokół (pewnej) prostej ; analogicznie punkty:

$$(x_{1:n}, q_{1/n}), (x_{2:n}, q_{2/n}), \dots \tag{1}$$

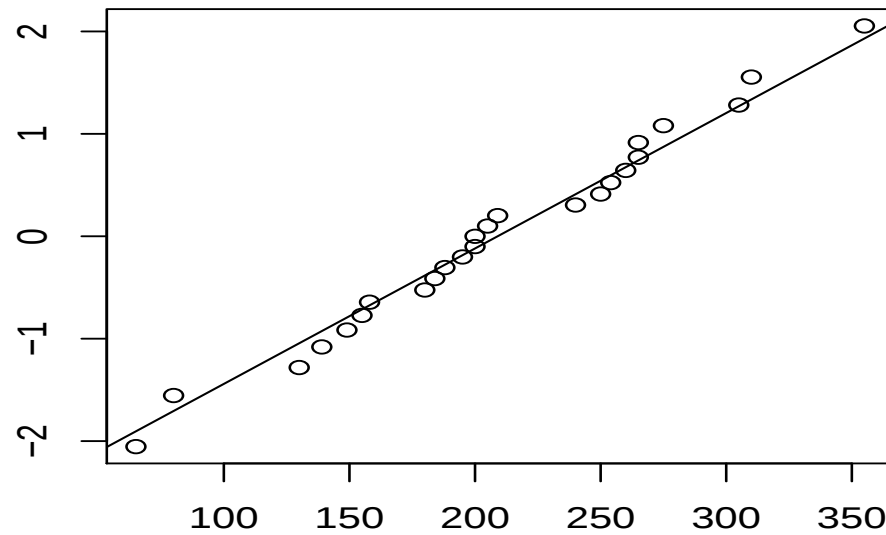
również powinny się układać wokół prostej. Wykres przedstawiający punkty (1) jest nazywany wykresem kwantylowym.

W praktyce zamiast kwantyli rzędu i/n wyznacza się np. kwantyle rzędu $i/(n + 1)$; w ten sposób unikamy problemu z n -tym punktem!

Wykres kwantylowy „odbiegający od prostej”: założenie o normalności rozkładu, z którego pochodzą $x_1, \dots, x_n$, należy odrzucić.

Szczegóły dotyczące sprawdzania rozkładu kwantylowego można znaleźć w [KM01, par.3.4.2].

Ceny mieszkań w A

Rysunek 3: Wykres kwantylowy dla danych dotyczących cen mieszkań w A

Test Shapiro–Wilka i inne testy zgodności

Zgodność z rozkładem normalnym można weryfikować za pomocą testu Shapiro-Wilka; w wyniku obliczeń, wykonanych dla otrzymanych obserwacji, otrzymujemy tzw. p-wartość (ang. *p-value*); jeśli p-wartość jest mała, powiedzmy mniejsza niż 0,05, wtedy są podstawy do odrzucenia hipotezy o normalności rozkładu, z którego pochodzą obserwacje.

Test Shapiro–Wilka: przykład obliczeń

W zmiennej y zapisane są wartości cen mieszkań w dzielnicy A .

```
> y
[1] 65 80 139 180 355 158 240 205 265 305 200 155 209 310
[20] 200 184 130 260 250 195
> shapiro.test(y)
```

Shapiro-Wilk normality test

data: y

$W = 0.9849$, $p\text{-value} = 0.962$

p -wartość jest równa 0,962– nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy o zgodności z rozkładem normalnym.

Więcej informacji o teście Shapiro-Wilka; [KM01,par. 3.4.2]